

Josip VONČINA
Filozofski fakultet, Odsjek za kroatistiku
Ivana Lučića 3, HR–10000 Zagreb

ONOMASTIČKE DVOJBE O STARIM HRVATSKIM PISCIMA

Svoj književni jezik želeći obogatiti pisanom baštinom, preporoditelji su marljivo prikupljali stare hrvatske knjige. Iz njih su za široko čitateljstvo donosili u "Danici" kraće primjere. Konačno reformiravši hrvatsku latinicu (u početku 1835.), morali su novim slovnim sustavom transkribirati ne samo ulomke tekstova nego također autorska imena i prezimena. Nisu im pritom bili uvijek dostupni hrvatski likovi te onomastičke građe, nego strani (npr. latinski, talijanski). Pohrvaćivali su ih na jednostavan način, dodajući hrvatski dočetak: *Vetranus – Vetranić, Menze – Menzić, Nale – Nalić, Gjorgi – Gjorgjić*. Boljim uvidom u arhivsku građu spoznala su se neka ispravna prezimena (*Menčetić, Nalješković*), ali je oko drugih ostala dvojba (*Vetranić / Vetranović, Đorđić / Đurđević*). Valjalo bi da hrvatska onomastika sustavno razmotri sva književnička imena od Marulića do Gaja.

*Među zagrebačkim ulicama nalazimo
Đorđićevu i Vetranićevu, a književnopovijesna
djela govore o Đurđeviću i Vetranoviću. Kako to?*

Akademik Petar Šimunović odavno je stekao ugled prvaka među hrvatskim onomastičarima. Znanstvenički se baveći imenoslovljem, često se zadubljivao u baštinu svojeg naroda, postajući tako pouzdanim povjesnikom njegova jezika. Stoga zaslužuje prilog te vrste. Ipak, među Šimunovićevim se brojnim djelima ističe knjiga *Naša prezimena – porijeklo, značenje, rasprostranjenost* (Nakladni zavod MH, Zagreb, 1985.), te njezino bitno dopunjeno izdanje pod naslovom *Hrvatska prezimena*. – (Golden marketing, Zagreb, 1995.), u kojem i sâm dotiče

ovu problematiku. Gotovo desetljeće i pol, koliko ta knjiga živi, njezinoj važnosti nije ništa oduzelo, nego mnogo dodalo. Pravi dar zaslužuje dostojno uzdarje. Stoga je lijepo prijatelju za životnu obljetnicu ubrati plod sa zajedničkog nam stabla: makar – poput Zorana – »naporno još tarpku i nezrilu jabuku utargnuti« nastojeći.

Najvećom teškoćom koju nam donosi bogata književna baština srednjega doba (od kraja 15. do kraja 18. st.) može se označiti njezin arhaični jezik, neujednačen stoga jer su se za tri stoljeća što prethode ilirizmu u funkciji književnoga jezika okušala sva tri narječja (čakavsko, štokavsko i kajkavsko), pa i njihova mješavina. Neprilike nastaju i zato što se ni uz iskren trud istraživača nije posrećilo da svakoga od starih naših književnika sa sigurnošću imenujemo. U tu je svrhu dobro prelistati najvažnije povijesne preglede o starijoj hrvatskoj književnosti.

U svojoj poznatoj knjizi s početka 20. stoljeća (6) Branko Vodnik spominje *Mavra Vetranovića*, *Ignjata* i *Stijepa Gjordjića* (što valja čitati: *Đorđić*), *Matiju Antuna Reljkovića*. Mihovil Kombol u svojoj pak povijesti, izdanoj oko sredine našega stoljeća (2), zadržava lik *Reljković*, a druge mijenja, pa navodi *Mavra Vetranovića*, te *Ignjata* i *Stijepa Đurđevića*. Napokon, u novije vrijeme objavljena književna povijest skupine autora (1) pored *Vetranovića* i *Đurđevića* bilježi *Matiju Antuna Reljkovića*. Ipak, tradicija se djelomično čuva; tri se zagrebačke ulice zovu po starom: *Vetranovićeva*, *Đorđićeva* i *Reljkovićeva*.

Nejasnoće ne postoje samo oko književničkih prezimena nego i oko njihovih osobnih imena. Na primjer, Vodnik i Kombol *Menčetića* zovu *Šiško*, a knjiga trojice autora (iz god. 1974.) ovako ga imenuje: *Šišmundo (Šiško) Vlahović Menčetić*.

Ne zalažući se ni za jednu izmjenju među navedenim prezimenima, pisac ovih redaka želi pokazati kada se i kako utvrđivalo onomastičko stanje naših starijih književnika.

Bio je to zapravo dugotrajan proces. Počeo je kada su se stali udarati temelji modernoj historiografiji starije hrvatske književnosti¹; nastavio se u doba biskupa Vrhovca i za narodnoga preporoda; trajao je do početka 20. st.

Zahtjev da se ustanove ispravni likovi prezimenima hrvatskih pisaca postavio se kad je naša književnost kao cjelina (sadržeci sve pokrajine i dva jezična izraza, hrvatski i latinski) izašla pred javnost. Bilo je to 1821. u knjizi kojoj je autor Tomaš Mikloušić dao naslov *Izbor dugovanj vsakoverstneh* (4). Znatno bogatije popise iznijele su šezdesetih godina prošloga stoljeća objavljene dvije knjige: *Kukuljevićeva* (3) i *Šafaříkova* (5).

¹ Možemo uzeti da se to zbilo kad su se ispunila dva uvjeta: prvo, prestale su se pojedinačno prikazivati pokrajinske sastavnice u dopreporodnoj hrvatskoj književnosti; drugo, književno-povijesni su se pregledi počeli sastavljati na hrvatskom jeziku.

Mikloušić je pisce i djela »orsaga horvatskoga« bilježio u skladu s naslovnica-ma knjiga i rijetkih rukopisa kojima je raspolagao. *Osmana* je, dakako, poznavao prema nekom rukopisu, pa je i prezime njegovu piscu pogrešno prenio: *Gudilić*.

Velike zasluge za popularizaciju naše književne baštine bez sumnje pripadaju ilircima. U njihovu književnome glasilu "Danici" često su se objavljivali odlomci iz naših starih pjesničkih djela. Dakako, uz pojedini je odlomak valjalo označiti autora (kadikad samo prezimenom, najčešće imenom i prezimenom).

Počevši sustavno skupljati knjige i rukopise naših starih pisaca, ilirci su se našli pred teško savladivom preprekom: pred nereformiranom latinicom. Posao im je otežavalo i to što su u izvorima nalazili prezimena pojedinih pisaca u tuđim (latinskim ili talijanskim) inačicama. Nastojeći ih ispravno odgonetnuti (te – kada im se činilo potrebnim – pohrvatiti), urednici i suradnici "Danice" često bi ponudili rješenja koja nam danas izazivaju osmijeh.

Prvi u krugu iliraca koji se počeo temeljito udubljavati u problematiku hrvatskoga pjesništva 17. st. bio je Dimitrija Demeter. Njemu pripada zasluga da je za proučavanje književne baštine zacrtao na stranicama "Danice" ozbiljan istraživački smjer, koji se opirao praznomu, retoričkom, ni na što oslonjenomu slavljenju zaslužnih ljudi prošlosti. Demeter god. 1838. piše članak *Gundulić* – malu književnopovijesnu raspravu (s dobrim bio-bibliografskim obavijestima, pa i sa zrcima književno-estetske ocjene). Naprotiv, samo dva tjedna potom izlazi posljednji broj toga godišta "Danice", sav ispunjen stilemima koji su po retoričkim pravilima vješto raspoređeni, ali tvore tek prazni panegirik u Gundulićevo slavu. Potekao je iz pera Pavla Štoosa.

Pa ipak, u prvom dijelu svojih *Dramatičkih pokušanja*, za koja su uzori bili Dubrovčani Antun Gleđević (1656./57.–1728.) i Šiško Gundulić (1634.–1682.), Demeter pogrešno transkribira Gleđevićevo prezime te ga piše: *Ljeljević*. Začudo, tu transkripciju, prikazujući rečenu knjigu, prihvaća i P. J. Šafařík te u članku *Slovesnost ilirska*² dosljedno piše: *Ljeljević*. Tomu piscu pravo prezime nikad nije saznao Šafařík, u čijoj se posmrtno izdanoj književnoj povijesti nalazi zapis »*Antun Gledjević* oder *Glegljević*« (5, 50).

Ilirci su se morali probiti kroz mnoge teškoće »u smješanom, na polu italian-skom pravopisu« kojim su bile sročene knjige hrvatskih klasika iz Dubrovnika. Njihova imena i prezimena kadikad su mogli pročitati s tiskanih naslovnica. Na njima je stajalo: *Suze sina razmetnoga* (1622.) djelo su »GOSPODINA GIVA

² "Danica" V/1839., br. 4, str. 14-15. – Pogrešno je čitanje uzrokom da se leksikograf Stulli na jednome mjestu ("Danica" II/1836., br. 30, str. 119) spominje na pogrešan način: *Štuli*.

FRANA GUNDEVLICHIA«, a stotinjak su godina mlađi *Uzdasi Mandalijene pokornice* »Spjevani po D. IGNAZIU GJORGI«. Prvomu pjesniku pokrajinski lik imena (*Givo = Dživo*) zamijenivši općehrvatskim (*Ivan*), ilirci su lako odčitali prezime: *Gundulić*. Naprotiv, ne znajući točno kako valja drugomu čitati ime, morali su sebi skratiti muke s njegovim prezimenom. Na taj način *Gjorgi* postade *Gjorgjić*.

Druga je vrsta greške nastajala kad bi urednici i suradnici "Danice" našli u predlošku strani (latinski ili talijanski) lik prezimena kojega starog pisca te ga nastojali ponašiti najjednostavnijim načinom. Razmjerno kasno, u dvanaestom godištu "Danice" govori se o vremenu »slavnih prednjih spisateljah Nalića, Menzića, Vetranića, Marula, Ektorevića itd.«. Adaptacija je provedena tako da se strani dočetak (tal. *-e: Nale, Menze*; lat. *-us: Vetranus*) zamijenio domaćim *-ić (Nalić, Menzić,³ Vetranić)*.

Treća pak vrsta greške nalazi se u prezimenu *Ektorević*. Taj je, pogrešni lik preuzet prema zadarskom izdanju Hektorovićeve djela (1846.), u kojem je priređivač Šime Ljubić – pored mnogih drugih neispravnih lekcija – iskrivio i pjesnikovo prezime: izvornu grafiju HECTOROVICH prenoseći kao *Ektorević*. O pripremanju za izdanje iz 1846. u "Danici" je kratkom bilješkom unaprijed izvijestio sam njegov priređivač Ljubić.⁴

Više reda pri imenovanju naših starih pisaca potrudili su se uvesti od Demetra nešto mlađi suradnici "Danice": Bogoslav Šulek i Ivan Kukuljević Sakcinski, koji ne slijede Štoosovu panegiričku crtu, nego nastoje unaprijediti istraživački književnopovijesni smjer kako ga je zacrtao Demeter. U dvanaestom godištu časopisa Šulek i Babukić objavljuju svaki po jedan članak iz problematike o kojoj je riječ.

Najprije izlazi Šulekov *Junio Palmotić* ("Danica" XII/1846., br. 16-17), u kojem autor daje uzorak onomastičke adaptacije: »Junio Palmotić (ili po talianskom izgovoru Gjon Palmotta)...«. To je u osnovi postupak koji je proizvodio greške tipa *Nalić* i *Menzić*.

Odmah nakon toga "Danica" donosi Kukuljevićev članak *Flora Zuzorić* (XII/1846., br. 18-20). Iako mlad čovjek, Kukuljević je već dotada stekao temeljitiji uvid u stare knjige i rukopise. Dajući obrazac: *Zuzorić* – »Po talianskom načinu pisanja Zuzzeri«, Kukuljević pokazuje da mehaničko ponašivanje prezimena nije moguće, već da treba znati kako je koje prezime doista glasilo u sredini iz koje

³ Riječ je o Nalješkoviću i Menčetiću.

⁴ "Danica" XI/1845., br. 8, str. 32. – Ljubićeva se površnost raspoznaje i po tome što u bilješci govori o Hektoroviću kao »pěsniku petnaestog vęka«.

je došlo (potanje: u starom Dubrovniku). Pišući dvojako – *Nikola Gozze Vitković // Niko Gozze (Gučetić) Vitković*, pokazuje da će biti aktualnim i točan izbor osobnog imena (*Nikola – Niko*). Još uvijek griješeći, navodi npr.: *Franjo Lukarić* (mjesto *Frano Lukarević*), *Anto Sašić* (mjesto *Antun Sasin*), pa se i koleba (osobito oko osobnih imena): *Vasilio Gradić // Basilia Gradića*. No iz rukopisa točno izvodi imenovanje često pogrešno navođenoga književnika: *Nikola Nalješković*.

Ne bi trebalo sumnjati da je dva desetljeća potom (kada je novoosnovana Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti dana 17. listopada 1867. odlučila izdavati seriju *Stari pisci hrvatski*) Ivan Kukuljević utjecao svojim savjetima. Iako formalno nije bio članom odbora za pokretanje SPH (nego su to bili: Daničić, Jagić, Jurković, Kurelac i Veber), Kukuljević je skupio djela Marka Marulića, s kojim je serija i počela. U godini Kukuljevićeve smrti (1889.) izašla je sedamnaesta knjiga SPH, a u svima je njima provedeno onomastičko načelo što ga je daleke godine 1846. Kukuljević primjerom pokazao: pojedini pisci nisu u SPH imenovani *Marul*, *Menzić* i *Nalić*, nego *Marulić* (knj. 1), *Menčetić* (knj. 2, prvo izd.: god. 1870.), *Nalješković* (knj. 5 i 8). Neka odstupanja od Kukuljevićeva pisanja značila su tek dobrodošlo poboljšanje: *Franjo Lukarić* iz “Danice” god. 1846. postao je *Frano Lukarević Burina* u SPH 10.

Stvorena je na taj način čvrsta podloga za ispravno imenovanje starih pisaca u književnoj historiografiji na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće. Mnoga su pojedinačna pitanja bila već dotada riješena, ali su i nadalje aktualnima ostale neke nedoumice, od kojih pojedine traju do naših dana.

LITERATURA

- 1 — Marin Franičević – Franjo Švelec – Rafo Bogišić: *Od renesanse do prosvjetiteljstva, Povijest hrvatske književnosti*, knj. 3, Liber – Mladost, Zagreb, 1974.
- 2 — Mihovil Kombol: *Povijest hrvatske književnosti do narodnog preporoda*, MH, Zagreb, 1945.
- 3 — Ivan Kukuljević Sakcinski (uredio), *Bibliografija hrvatska*, dio prvi, tiskane knjige, Zagreb, 1860.
- 4 — Tomaš Mikloušić: *Izbor dugovanj vsakovrstneh*, “Građa za povijest književnosti hrvatske” XII, skupio i uvodom popratio dr. Franjo Fancev, JAZU, Zagreb, 1933.

- 5 — Paul Jos. Šafařík: *Geschichte der illirischen und kroatischen Literatur*, aus dessen handschriftlichem Nachlasse herausgegeben von Josef Jireček, Prag, 1865.
- 6 — Branko Vodnik: *Povijest hrvatske književnosti*, knj. I: Od humanizma do potkraj XVIII. stoljeća, s uvodom V. Jagića o hrvatskoj glagolskoj književnosti, MH, Zagreb, 1913.

Namenkundliche Zweifel über alte kroatische Schriftsteller

Zusammenfassung

In der Absicht, die Literatursprache mittels des schriftlichen Erbes zu bereichern, sammelten die Anhänger der kroatischen Erneuerungsbewegung (sogenannte Illyrer) eifrig altes kroatisches Schrifttum. Daraus veröffentlichten sie für das breitere Lesepublikum in der Zeitschrift "Danica" kürzere Textbeispiele. Nachdem sie Anfang 1835 das lateinische Alphabet der kroatischen Schriftsprache angeeignet hatten, mussten sie mittels des neuen Buchstabensystems nicht nur Textfragmente, sondern auch Vor- und Nachnamen der jeweiligen Autoren transkribieren. Dabei waren ihnen nicht immer kroatische Formen des betreffenden namenkundlichen Stoffes zugänglich, sodass sie häufig auf das fremde Namengut angewiesen waren (z. B. lateinische und italienische Quellen). Der namenkundliche Stoff wurde auf eine einfache Art kroatisiert, indem dem jeweiligen Namen eine kroatische Endung angefügt wurde: *Vetranus* – *Vetranić*, *Menze* – *Menzić*, *Nale* – *Nalić*, *Gjorgi* – *Gjorgjić*. Aufgrund einer besseren Einsicht ins Archivmaterial konnten einige richtige Nachnamen nachgewiesen werden (*Menčetić*, *Nalješković*), hinsichtlich manch anderer Nachnamen ist jedoch ein Zweifel erhalten geblieben (*Vetranić/Vetranović*, *Đorđić/Đurđević*). Es wäre daher wünschenswert, seitens der kroatischen Namenkunde alle Schriftstellernamen von Marulić bis hin zu Gaj systematisch zu ergründen.